

נאמר של נייר

הספרות העברית מ..שדמות בית'לחם" ועד ל..פישקה

החיגר * ברג'ס. מקלין. פילבי - „החפרפרת" וגראהם גרין *

הקרייה של מעלה * תעלומת ריקי קלר

סוכנים חשאים קומוניסטים, שהושטלו בלב האריסטוקרטיה והאקדמיה הבריטים, בי אוכספורד. בחודש שעבר ראה אור תאומי הספרות, המעולה ממנו, הלא הוא הגורם האנושי מאת הסופר המצויין גראהם גרין *.

ספר זה הוא גילגול המשכי לספר קודם של גרין האיש שלנו בהוואנה, שכותרתו נועדה להציג את אנשי השירותים החשאים הבריטיים, ומן הסתם את כל אלה המת-

גראהם גרין
דיווג של שתי בגידות

פרנסים מעיסוק זה, כעדה של אנשים צייניים וריאקציונים. הגורם האנושי הוא סיפור שיעבודו של איש השירות החשאי הבריטי, המוסר לסובייטים מידע שוטף על מישרו, מאז שקומוניסט הציל את אשתו הצבעונית ממעצר בידי השלטונות הגוי עניים של דרום-אפריקה.

גיבורו של גרין, מוריס קאפל, הוא אנטיגיבור המציג את עבודת הריגול כאני טיימתה וכעבודת גיורת. קאפל הוא בעל כל הכישרים הריגוליים, המתפקד עד לרגע שבו הוא מתאהב בשרה, האפריקאית. אהבה זו הופכת אותו לקומוניסט אדוק עד כדי כך, שהוא נשאר קומוניסט אחרי ספאלין, כשם שהקאתולים נשארו קתולים אחרי בית ברנייה... לבסוף מתאר גרין את קאפל הנמלט למוסקבה בגפו, בעוד שאשתו הצבעונית נותרת בי גפה...

גראהם גרין מצליח שוב להעלות בעטו את גיבורו האחד והיחיד, הלא הוא האדם ללא כחל ושרק, עם מעלותיו וחולשותיו. וכדרכו, הוא עושה זאת במיומנות ובאמינות מדהימים. דומה כי סיפור חשיפתו של האדם הרביעי בלונדון, בחודש שעבר, מחזק עוד יותר את אמינות ספרו זה של גראהם גרין, שהיה בנעוריו איש השירות החשאי הבריטי. גרין מזווג כאן שתי בגידות לבגידה אחת. הבגידה הראשונה היא הר בגידה שלו בשירות החשאי הבריטי; הר בגידה השנייה היא בגידתו בנצרות האנגלי-קנית (גרין הפך קאתולי). זוהי בגידה הר משולה בעיני כמה מהבריטים לבגידה בר אנגליה, שאינה נופלת במאומה מבגידתם של הקומוניסטים. משתי הבגידות יוצא גרין כסופר, וידו על העליונה.

• גראהם גרין — הגורם האנושי; עבר רית: ג'נטילה) אריון; הוצאת עט עובד: 275 עמודים (כריכה רכה).

הנזכרים בהם לשווי-הערך הכפסיים שלהם, עד כדי שיבוץ מבלאות של מיספרים... למעשה מביא אקסנפלד בספרו ערכים קפיטאליסטיים ראשונים בספרות היהודית. בסיכום כותב מירון על כוונת המחבר: „הריחו כולה מכוונת לגירוש הדיבוקי השביסיהסורו מגוף-האומה ולהשכנת הר רוח החיה של המפחד הראציונאלי בו תחי תיו. בעולם הערכים של אקסנפלד לא תי תכן כשרה מזוי."

הפרק השלישי בספרו של מירון נושא את הכותרת בראשית הרומן העברי האק טואלי: הוא עוסק בלמדו היטב ובהאבות והבנים של מנדלי מו"ס. מעניקי הספרות העברית, והסופר המיקצועי הראשון של הספרות העברית, שהקדיש כימעט את כל זמנו ועיתותיו לכתיבה. גישתו היתה מיק צועית לכל דבר, כמיכתבו לפטרונו הספ רותי א.ב. גוטלברג; „ישמח לב אלופי ויגיל כבודו כי תלמידו עשה עפעכע בישי ראל, שאנשים סחורים יבואו לקנות ספי רי המחברים החדשים בכסף מלא, ומעולם לא זכה הספר האקטי כי יכתב בו ספר מקנה כזה!"

הכרך הראשון של למדו היטב היתה מיתקפה ישירה על החסידים, בתערובת סיגנונית של בלטריסטיקה וסאטירה. הוא עורר חילוקי דעות. מנדלי מו"ס תיאר את היהודים של דורו ללא כחל ושרק, כפי שהיו, והוא עשה זאת באהבה וב שינאה.

במחקרו עוסק דן מירון בדורלשוניות של כתבי מנדלי מו"ס (שהירגם בעצמו את ספריו מאידיש לעברית), ובכלל זה בהשוואת הערכים בשני הנוסחים הלשוניים של כמה מסיפוריו, ובעיקר פישקה החיגר. מירון ממייך את עולמו של מני דלי, המקיף בעלי בתים, קבצנים, גשר אים, תאוונה, אהבה, מין, ממון, שימחת עניים, תועלת חומרית.

דן מירון מוסיף בספרו נידבך בבניין ענק שאותו הוא מקים לתולדות הסיפורת העברית. זהו ספר שבכותו לעורר את הקוראים לשוב ולעייץ בעבר המופלא שבו גיששו ראשוני הסופרים של העברית הר חדשה.

החיים כמשל

„האדם הרביעי"

לעתים רחוקות משיקות התרחשויות תרבותיות עם המציאות. בחודשים האחרונים הניסו השיקו התרחשויות כאלה עם המציאות של השירותים החשאים הבריטיים. לפני כמה שבועות הציגה הטלוויזיה הרביעית גירסה מצולמת של החפרפרת לג'ון דה'קארה. אלק גינס שיחק ברפקיד לוכד-החפרפרת ג'ורג' סמיליק. אנדרו בויל פירסם במקביל ספר בשם אקלים הבגידה שבו תאר את דיוקנו של האדם הרביעי ברשת עריקת שלושת הר מרגלים הנודעים. ברג'ס, מקלין ופילבי לבגידת-המועצות. האדם הרביעי, המופיע בספר בשם הצפון מוריס, נחשף כעבור כמה ימים כאנתוני בלאנט — אוצר האמנות של הארמון.

בזמנו ראה אור בעברית הספר החפרפרת, שעיסוקו בקבוצה אקדמית זו של

• פישקה החיגר תורגם בחלקו לעברית בידי ח'ני ביאליק, ורק מאוחר יותר תירגמו מאידיש מנדלי מו"ס.

הלכסיקון עם תיאוריו של מאפו, שריגשו דור שלם של קוראים. שני גיבוריו של מאפו, אמנון ותמר, נפגשים להם, למשל, בשדות בית'לחם, שלדעת מירון, כמזהם כגן ניאוקלאסי, אנכלי... מיפגש דיפי קרטי של טבע ותרבות. בכל שליט הקו הרך, המעודן, נטול ההגומה. בית'לחם עצמה יושבת על, נבנון הר' כמו בית' אחוזה המשקף על גניו ובריכותיו. ממנה מתמשכים לכל כיוון הקווים העדינים של הנבעות והעמקים... "החידוש בהשקפתו הביקורתית של מירון הוא בכך, שהוא מסלק ממאפו ומהסופרים האחרים של המאה שעברה את מעטה החובבנות, שדורתו קודמים של מבקרים ניטו להעשות עליהם. הוא מעניק להם ממד של מיק צועית תרבותית וקשיחות תרבותית.

ברור שדן מירון מצליח להעלות במח קורספרו את מאפו מרמת הרקק המילולי שליו הצליחו להשפיל סופר זה, וסופרים אחרים. במיסגרת תוכנית הלימודים של הר ספרות העברית בבתי-הספר. מירון חושף את הרב-ממדיות של יצירת מאפו, תוך שהוא בוחנה בכלי-הביקורת החדישים ביו תר, מפרקה ומחברה מבלי שזו תצא ניר זוקה, ובוחן את ההשפעות השונות עליה, ובעיקר השפעת רנ"ק (ר' נחמן קרוכ-

פרופסור דן מירון
קשיחות תרבותית

מאל). לא נפקדת בחינת לשונו של מאפו, ככותרת אחד הפרקים: „השגב הסגנוני של, אשמת שומרון: פאתוס רטנינה. מירון מבאר את כפל לשונו של מחבר נשכח-מעט זה.

השטערנטויכל הוא שבים הפנינים, אותו קישורי-מצח של מטפת קטיפה רקומה בפנינים ובשאר אבנים טובות, שבנות-יש ראל הכשרות והצנועות היו חובשות לרא שן, זהו שם ספרו של ישראל אק סנפלד, סופר אידיש שהנציה בספרו את שבים הפנינים שקדם לפאה הנוכרית של בתי-ישראל הכשרה. ספר זה נחשב לרומן הראשון בספרות האידיש החדשה, סיפור הבנוי כמוטיב-ברית, שבעורתו מולך הר מחבר את החלקים השונים של העלילה, תוך הצגת גלריה מקיפה, מדהימה ונר חבת של תיאורי הווי יהודיים ותופעות היסטוריות ואתנוגרפיות שונות מתוך חיי היהודים בגיטו המזרח-אירופי.

בפרק אקסנפלד ודפו מציין מירון: „המפרים בהצטברות משרים על הסיפור אוירה מיוחדת, עניינית-מזורזת, המוכירה כמידה רכה מאד את אוירת הרומנים של רניאל דיפו, שגם הם סימנם המטבח ביותר הוא תירגום של כל ערך ומעשה

ביקורת

בהיוולד סיפרות

הסיפורת העברית החדשה — או החדישה — החלה דרכה במחצית המאה שעבר, רה, ודומה כי הדור האחרון של סופרי העברית נוטה להתעלם ממיסדיה ומייצגיה. באחרונה פירסם הפרופסור דן מירון את הראשון ממחזור עיוני ברומנים מרכזיים, בעברית ובאידיש, שהשפיעו על התפתחות הו'אגר הרומניסטי בספרותנו החדשה על שתי לשונותיה. המחזור ראה אור תחת הכותרת בין חזון לאמת והוא כולל עיון בחמישה מן הרומנים המקיפים דמים ביותר שנכתבו בעברית ובאידיש. ברור כי המחברים היו מודעים לכתיבה בו'אגר של הרומן, או של סיפור האהבים. בספר זה בוחן מירון את אהבת ציון ואשמת שומרון מאת אברהם מאפו, את הרומן דאס שטערנטויכל של ישראל אקסנפלד ואת למדו היטב, האבות והבנים ופישקה החיגר של ש.י. אברמוביץ, הלא הוא מנדלי מוכר-ספרים (להלן מנדלי מו"ס).

מירון מפענח בדרכו, בעלת ההשלכות הסוציולוגיות, את שלב היונק הראשוני של שתי הספרויות המודרניות, בעברית ובאידיש. למעשה הוא דן בספרו במצב שניתן לכנותו: בהיוולד סיפורת. הוא משחזר ומאזכר את יצירתו של אברהם מאפו כאבן-מסד לספרותנו הנוכחית. אבן-מסד המכילה תיאורי-נוף ראשוניים, הר שורים בחיי-כפר עבריים אידיאליים. אלא שדן מירון מתקומם כנגד הצבת ספריו של מאפו במדף ספרייהילדים, תוך שהוא מוצא בהם חיוניות ספרותית מהמעלה הר ראשונה, שיש לה טעם „של קלסיקה...".

מנדלי מוכר-ספרים
הסופר המיקצועי הראשון

ומוסיף מירון כי „הפנינות בכללן, בכל הנאיביות המופלגת שלהן, ניצרות בי צורה הויתרון הספרותי ומשתמרות בו בשלימות..."

תיאורי הנוף בספריו של מאפו נלקחו, לדעת מירון, מהלכסיקון המקראי-גיאוגרפי של שלמה לוויזון מחקרי ארץ (שראה אור בשנת 1819). הוא משווה את תיאורי

• דן מירון — בין חזון לאמת, ניצני הרומן העברי והידי באאה ה'19; הוצאת מוסד ביאליק; 424 עמודים.